

Fenno-Ugrial
uus direktor

Kaasaegne
soome-ugri
kunst Kumus



Fenno-Ugria infoleht

Näitused
Brüsselis ja
Sõktõvkaris

Mari Kongress
Mari tähed
Mari kaart

APRILL 2008 1 (40) XI aastakäik ISSN 1736-0366

• Vepsa kultuuripäevad Sõktõvkaris • Intervjuu Fenno-Ugria uue direktoriga • Kaasaegne soome-ugri kunst Kumus • "Veelinnurahvas" jõudis Brüsselisse • Saatesarja Boreaalia saamisloost • VIII Mari Rahva Kongress • Mari tähed ei taha arvutisse minna • Loodi ersakeelne vikipeedia • Mihkel Veske Kaasani aastad • Omakeelsete kohanimedega Marimaa kaart • Vadja külad jäävad sadamaehitusele ette • Ilmus vadja grammatika • Livõd lt 85 • Tulevased sündmused •



Vepslased Irina Baranova, Alevtina Soldatova ja Zoja Jefimova EKA vepsa ekspeditsiooni näituse taustal. Foto: Sergei Nikiforov

Vepsa kultuuripäevad Sõktõvkaris

Madis Tuuder
Eesti Kunstiakadeemia magistrant

27.-28. vebruarini toimusid Komimaal Sõktõvkaris vepsa kultuuripäevad. Üritus sai teoks tänu viimastel aastatel aktiveerunud vepsa noorsoorühmitusele „Soome-ugri tähed“, mida ju-

hib Alevtina Soldatova. Ühendus on võtnud endale kolossaalse ülesande populariseerida ning jõudumööda jäädvustada vepsa kultuuri. Seni on nad silma paistnud vepsakeelsete filmide väntamisega, neist üks on ka jubalinastunud. Kohapealseks võõrustajaks oli Sõktõvkaris paiknev Vene

Föderatsiooni soome-ugri kultuuri-keskus, mille ruumides suurem osa üritustest ka läbi viidi.

Lisaks Soldatovale kuulusid delegatsiooni ka vepsa folklooriansamblite juhid Zoja Jefimova ja Irina Baranova ning käesolevate ridade autor. Minu

ülesandeks oli kohale toimetada EKA Vepsamaa ekspeditsiooni näitus, mis avati üheaegselt vepsa päevadega soome-ugri keskuse vastuvõtusaalis.

Päevade avamisele kogunes hulgalt rahvast, kohal olid ka mitmed komi rahvuslikud liidrid. Pärast keskuse juhi Svetlana Belorussova tervitust ning ürituse moderaatori Lilija Tšuprõna sissejuhatust haaras ohjad enda kätte Alevtina Soldatova, kes tegi lühikese ülevaate vepsa rahva ajaloost, hetkeseisust ja ka tulevikust. Et viimane väga tume ei tunduks, laulsid tüdrukud vahele lustakaid vepsakeelseid pulmalaule, mis publiku hooilt kaasa elama pani. Pärast seda rääkisid EKA soome-ugri ekspeditsioonidest ning Vepsamaa teemalisest fotonäitusest. Kõige lõpuks näidati vepsa noorte vändatud filmi „Vepsän sai”. Sarnase programmiga esinesime hiljem veel ühes valdavalt maalt pärit lastele mõeldud Sõktõvkari gümnaasiumis ning pealinna lähedase Sõktõvdinski rajooni keskuses.

Üsna elavaks kujunes aga avaürituse lõppu jäänud küsimusteriing ning diskussioon kohalviibijatega. Huvitava tulemuseni viis vaidlus vepsa ja komi kultuuri ühisosa üle. Korduvalt mainiti esivanemate kunagist ühist suurt sõprust, kuid naljatlemisi märgiti, et vepslaste ja komide vahele on ajalugu tekitanud geograafilises mõttes augu, millega peaks midagi ette võtma.

Kui tõsiselt rääkida, siis on aga oht, et Põhjale etnilisele kaardile võib vepslaste kohale tekkida järjekordne auk. Augukaevaja oreool pidavat olema eelkõige Karjala Vabariigi juhtkonnal, samuti kohalikel kultuurifunktsionäridel. Igatahes toimuvat Karjalas pigem valgevenelaste, aserite ja armeenlaste põlistamine kui agooniasse laskuvate põlisrahvaste toetamine. Teine probleem on muidugi

Vepsamaa hakitus kolme regiooni vahelningtugevalt lämmatatud eneseteadvus, rääkimata noorema põlvkonna seas kaduma kippuvast keelest.

Muuhulgas tekitab elevust ka EKA tudengite fotonäitus, mis üldiselt positiivselt vastu võeti. Ajakirjanikud uurisid, miks me kangelasi nii tavatus olukorras näitame. Nimelt on fotodel kujutatud tavainimese argipäeva, kusjuures domineerivad just juhuslikud, poseerimata kaadrid. Ilmselt mõte, et saab ka ilma lavastamata, on endiselt võõras, kuna külaromantika esitamisel kehtivad sealkandis endiselt muinasjutu formaati matkivad ilustatud stereotüübid.

Kohapeal jätkus meil aega tutvuda ka komide argipäevaga, nende olukord on teadagi helgem. Meile näidati mitmeid rahvuskultuuri keskusi, kus populaarsust pidid koguma just komikeelsed üritused; noorte peale mõeldes plaanitakse maride eeskujul Sõktõvkari luua omakeelse muusikaga diskoteeki. Klientuuri peaks viimasele jätkuma – ühenduse Komi Voitõr juhi Sergei Gabovi sõnul on Sõktõvkar kõige suurema põlisrahva osatähtsusega pealinn Venemaa soome-ugri regioonide keskuste seas. Linna elanikest pidavat umbes 30% olema komi päritolu ja seda on kohalike meelest ka tänaval tunda.

Erilist heameelt tuntakse föderaalset soome-ugri keskuse loomise üle Sõktõvkari. Jällegi olevat soomeugrilased eesotsas komidega Venemaa põlisrahvastest kõige aktiivsemad, kasutamaks ära riigipoolseid ametlike allikaid oma asja ajamiseks. Teisalt jagub ka probleeme – aasta tagasi suleti väidetavalt majanduslikel põhjustel Komi rahvuskirjastus. Selle tulemust oli raamatupoe lettidel ka näha. Komikeelset kirjandust kohtas müügil mitu korda harvemini kui

vastavat kaupa Saranskis või Joškar-Olas, puudusid isegi venekeelsed ülevaated Komimaa kohta. Jubaaastaid ootab ümbersündi betoonmüüri varjus olev kino „Parma”; komi rahvusteater, mida me ka külastasime, annabetendusi kohalikus ametiühingute majas, kuna omi ruume pole. Kui mainitud mured on pigem tehnilist laadi ning seetõttu lahendatavad, siis Sergei Gabovi meelest üks olulisemaid – rahvuskeelne kool – võib jääda bürokraatlike takistuste tõttu unistuseks. Kuid just see olevat rahva jätkusuutlikkuse võti ning seda kohapeal teatakse.

Lõpetuseks toon ära veel ühe aktuaalse seiga. Nimelt tekitab avaüritusel üles kerkinud diskussioonil kõige rohkem elevust küsimus, mis oli seotud Vladimir Putini ja tema päritoluga. Saalist väideti naljatamisi, et vepslaste olukord peaks ju küll lootustandev olema – Vladimir Vladimirovitš ju teadagi vepsa oma poiss. Küsimus Soldatovat ei üllatanud, ta väitis, et vepslased on nn Putini küsimusega juba ammu tegelenud ning tema päritolu põhjalikult uurinud.

Nimelt saatis vepsa poeet Nikolai Abramov Kremliisse vastavasisulise teabenõude, millele peagi tuli ka vastus. Ametlikus kirjas väideti, et Putin on siiski venelane ning mingeid soome-ugri juuri tal teadaolevalt ei ole. Samas jätkati: kuid kui tal mingeid soomeugrilisi esivanemaid peakski olema, siis on need ilmselt tverikarjalased. Poliitiliselt igati korrektne vastus, samas kõlas saalis ka kohe järgmine küsimus – kas kellelgi on aimu, mis rahvusest on Medvedjev. Tõsi, teema oli tõesti kuum – üleskutse minna paari päeva pärast presidenti valima kõlas ka kõne all olevate kultuuripäevade avasõnavõttus.

VEPSLASTEST

Asuala

Vepslased elavad alal, mis piirneb Karjala Vabariigi, Vologda ja Leningradi oblastiga, kus paiknevad vepsa külarühmad ehk külastud. Tavaliselt kannab külastu (vepsa keeles külä) vepsa päritolu nime, sellesse kuuluva väiksema küla (vepsa keeles deroun) nimi on sageli vene päritolu. Tihti on vepsa küladel kolm nime: vepsa nimi, vene nimi kohalikus kõnepruugis ja ametlik vene nimi.

Arvukus

1940ndatel oli vepslaste rahvaarv 30-40 000 inimest, aastaks 1989 oli neist järgi jäänud 12 501. 2002. aasta ülevenemaalisel rahvaloendusel loendati vepslaste rahvaarvuks 8240 inimest. Tänapäeval on paljud vepsa külad venestunud või tühjaks jäänud.

Keel

Vepsa keel kuulub läänemeresoome keelte põhjarühma koos soome, karjala ja isuri keelega. Vepsa keelt on kutsutud läänemeresoome keelte sanskritiks, kuna keeles on säilinud palju vana ja arhailist - puudub astmevaheldus mistõttu keel on väga reeglipärane.

Tänapäev

Karjala Vabariigis on vepslased tunnustatud kui üks kolmest Karjala põhiraHVusest. 20. jaanuaril 1994 loodi Venemaal Karjala Vabariigis vepslaste asualale Äänisjärve läänekaldale Vepsa rahvusvald, kus elas 2002. aasta rahvaloenduse andmetel 3493 inimest, neist 1202 vepslased.

1989. aasta juulis loodi Vepsa Kultuuriselts, Petroskoi ülikoolis õpetatakse 1990. aasta sügisest vepsa keelt; töötab ka soome-ugri kool, kus on klassid vepsa, karjala ja soome lastele.

Mihkel Volt kavatses hõimuliikumise tulele hagu alla panna

Intervjuu Fenno-Ugria uue direktoriga

Üve Maloverjan
Fenno-Ugria Asutus

Oled kaua töötanud raamatukogus, mis ajendas sind seda ala hül-gama ja võtma ette soome-ugri asjad? Millised on esimesed ootused ja mõtted?

Olen hariduselt eesti filoloog ning soome-ugri keeli ja kultuure käsitlevat ülikoolis õppinud. Sestap pean seda valdkonda endale hingelähedaseks. Asun uuele töökohtale optimistliku meelega. Fenno-Ugria on oma eksistentsi vältel teinud palju ja olulisi asju, kuid arvan, et kindlasti annab nii sihiseadmist kui ka kavandatava teostamist parendada. Kõik see, mida on Fenno-Ugrias tehtud suure entusiasmiga, suure kire ja põlemisega, sellele on vaja lihtsalt hagu juurde lisada.

Kuidas algas sinu tutvus soome-ugri temaatikaga?

Tunnistan, et läksin eesti keelt ja kirjandust õppima paljuski just soome-ugri temaatika ajal.

Enne stuudiumi, 1983. aastal käisin matkamas Koola poolsaarel, kus puutusin kokku seal elavate saamidega. 1984. aastal asusin õppima Tartu ülikooli. Sel aastal vastu võetud eesti filoloogiatudengid olid vististi viimased, kellele professor Ariste pidas loenguid. Lisaks sissejuhatusel üldkeeleteadusesse tutvustas ta meile ka ülikoolis õppivaid aspirante soome-ugri aladelt ja eesti fennougriste. Huvi soome-ugri kultuuride ja etnoloogilise vaatevinkli vastu on mul, jah, sellest ajast ning ruumist pärit. Mõistagi on mind mõjutanud Lennart Meri oma mitmekülgse loominguga.

Millistele teemadele sa tahaksid Fenno-Ugrias töötades eelkõige keskenduda?

Meie prioriteediks on ida suund. Siin on tähtsaimaks märksõnaks *kontaktid*. Selleks, et suhelda, infot ja teadmisi edastada, on vaja luua ja hoida alal kontakte, tuleb omada toimivaid suhtluskanaleid. Mida vähem müra neis suhtluskanaleis on, seda edukamaks see suhtlemine mõistagi kujuneb.

Tuleb mõelda idapoolsetes soome-ugri laste võimalike stažeerimiste peale, Eestis tuleb korraldada ka suvekoole.



Fenno-Ugria uus direktor Mihkel Volt. Foto: Teet Malsroos

Tuleb teha koostööd Eesti tutvustamiseks raamatukogude vahel, seda eelkõige raamatusaadetiste vahetamise hoogustamise abil, jätkata näituste vahetamist, vahendada kultuurikollektiivide esinemisi ja edendada kirjastamisprojekte. Kõige olulisem on pakuda hõimurahvaste esindajaile võimalusi eneseväljenduseks ja tõsta nende eneseteadvust.

Teisena toon esile Eesti auditooriumile suunatud tegevuse. Püüame tutvustada hõimurahvaid ja nende kultuure võimalikult palju üle Eesti, koolides ja raamatukogudes. Tähtis on koostöö pedagoogide ühendustega, samuti maakondade haridus- ja kultuuriosakondadega. Püüame jätkata ja värskendada senini edukalt läbi viidud hõimupäevi. Kevadeks püüame ühisenimetaja leida mitme hõimurahva tähtpäevadele, lisada ersa keele päeva ja mari sangari päeva kõrvale veel midagi. Soovime kujundada sellest igakevadist üritustesarja. Hõimukevad võiks olla selle nimeks.

Väga oluline on see, et me suudaksime nii aasta esimesel kui teisel poolel

oma kampaaniatega ajakirjanduses uudiskünnist ületada ja soome-ugri temaatika Eesti suurde meediasse viia. Tahame suurendada ka meie infolehe levikut, muuta selle kultuurilehega Sirp levitatavaks väljaandeks. Sel aastal on meil kavas teha Sirbiga koos kaks numbrit – pärast maailmakongressi ja hõimupäevade aegu. Meedia alal on nii Eesti, ida kui lääne suunal veel äärmiselt oluline kodulehe käigushoidmine.

Läänepoolnegi tegevus ei ole meie ebaoluline. Eeskätt on Fenno-Ugria Asutuse tööks muidugi korraldada kultuurisuhtlust nende rahvastega, kellel Eestis mingit kultuuri tutvustavat institutsiooni pole. Soome ja Ungari esindused on Eestis aga olemas. Oluline on edendada kahepoolseid suhteid soomlaste ja ungarlastega just eelkõige selleks, et võtta ette midagi mahukat idapoolsete hõimurahvaste toetamiseks. Tuleb silmas pidada ka koostööd Euroopa Liidu raames.

Näiteks tuleb praegu rõhuda sellele, et Euroopa Komisjoni sihtfinantseeringud Venemaa regioonidele oleks suunatud ka meie idapoolseile hõimurahvaile.

Millised on meie võimalused neid rahvaid abistada ja toetada?

Meil on ilmselt võimalik tutvustada selliseid malle, kuidas paremini edendada oma ühiskonna toimimist mikro-tasandil. Me saame aidata neil arendada kodanikuühiskonda, anda oskusteavet selle kohta, kuidas on võimalik muuta paremini toimivaks organisatsioonide tööd, organiseerida juhtimisalaseid koolitusi. Äärmiselt oluline on teadmiste ja kogemuste vahetamine keelekorralduse vallas, oskussõnavara arendamise vallas.

Soome-ugri rahvaid tuleks võimalikult palju informeerida nende raamatukogude kaasabil eesti keelest ja kultuurist, lähetades neile Eestit puudutavat kirjandust. Koostöös eri rahvaste loovisikutega saab edaspidigi teostada mitmesuguseid projekte, nii kirjastamise alaseid kui ka neid, mis puudu-

tavad muusika salvestamist ja näitustegevust. Väga oluline on töö noortega: tudengite ja noorte spetsialistidega. Juba ongi meil käigus projekt noorte soome-ugri ajakirjanike stažeerimiseks Eesti meedias.

Mida uut sa tahad organisatsiooni kaasa tuua, milles näed vajakajäämisi?

Tahaks tuua sellesse mängu rohkem elavust ja süsteemsust, hoogustada tegevust ida ja Eesti suunal. Eestis tahaks jõuda Vasknarvast Iklani: rohkem rohujuuretasandile kui seni. Minu sõnum on see, et hõimuliikumine

peab pakkuma tegemisrõõmu võimalikult paljudele.

Mida ootad eelolevalt soome-ugri maailmakongressilt?

Kui riigipead maailmakongressil kokku saavad, siis tõuseb sellest kindlasti tulu ka soome-ugri ühistegevusele. Kongress on eelkõige tähtis seepärast, et seal on võimalik luua kontakte ja saada teavet otsestest allikatest. Mul on keelel palju küsimusi, mida tahaks hõimurahvaste esindajatelt küsida.

Mis on näiteks üks selline küsimus?

Näiteks tahan küsida neilt soome-ugri keelte praeguste kasutusvõimaluste kohta ühiskonnas.

Millistel soome-ugri aladel oled käinud ja kuhu sooviksid kõigepealt minna?

Olen käinud saamide ja karjalaste, isurite ning ingerisoomlaste aladel. Samuti vepslaste aladel, liivlaste juures ja mõistagi setude pool. Oleks tore, kui kunagi õnnestuks tutvuda iga soome-ugri rahva eluoluga.

Kumu esitleb kaasaegset soome-ugri kunsti

Eha Viluoja
Fenno-Ugria Asutus

Põhi ja kirre: kontinentaalne alateadvus. Kaasaegne kunst ja soome-ugri maailm. 14. märts–18. mai 2008.

Ei mäleta, et kunagi varem oleks Eestis toimunud kunstinäitust, kus korraga astuvad üles nii mitmed eri rahvusest soome-ugri kunstnikud: Juri Lissovski ja Pavel Mikušev (Komi), Izmail Jefimov ja Sergei Tanõgin (Marimaa), Andrei Aljoškin (Mordva), Jevgeni Aksjonov, Kassim Galihanov, Juri Kutšõran, Vjatšeslav Mihhailov, Sergei Orlov (Udmurtia) ning Jefim Koroljov (1923–2000, Udmurtia).

Soomeugrilaste kunst on suuresti juuripidi oma rahva mütoloogias, ornamentides ja rahvarõivaste värvides, kuid samas on see kaasaegne kunst. Seejuures võib üks ja sama kunstnik olla näitusel esitletud töödega nii sotsialistliku realismi kui ka etnofuturismi laadis. Hea, et need taiesed on nüüd oma rahvusvabariikide piiridest välja toodud ning Tallinnas Kumu kunstmuuseumis omavahel ja vaatajatega kokku saavad.

Teadupärast on mitmedki soome-ugri autorid esinenud ka varasematel aastatel Eestis oma isikunäitustega. Nime tagem näiteks marisid Ivan Jamberdovit ja Aleksandr Ivanovi, komi Pavel Mikuševi või ersat Juri Dõrinit. Fenno-Ugria Asutuse seinal ripub teiste seas mari kunstniku Juri Tanõgini maal ja kindlasti on mitmete eestlaste erakogudes soome-ugri kunstnikelt kingituseks saadud kunstitöid.



Pavel Mikušev maalib Kumu näitusesaali seinal "Taevased hüpped". Foto: Eha Viluoja

Üllatav on see, et soomeugrilaste kunstinäituse korraldamise mõte tuli pähe just rootslasele Anders Kreugerile. Ta kirjutab näituse tutvustuses: "Teemaks on kaasaegne kunst ning Mordva, Udmurdi, Mari Eli ja Komi vabariigid". Lääne-eurooplased pole nende paikade olemasolust Kreugeri sõnul kuigi teadlikud ja mõned arvavad lausa, et viimane on need võõrapärased nimed ise välja mõelnud.

Eestlased üritavad siiski oma kaugeid sugulasi mitte silmist kaotada, selgitab ta. "Järjekindlalt meenutavad eestlased Euroopale nende pisikeste rahvaste ellujäämiskasusi, annavad nende tudengitele stipendiume, korraldavad etnograafilisi uurimisretki ja kultuurifestivale".

Kreuger on üle kahekümne aasta tahtnud reisida põhjast kirdesse ja külastada neid tundmatuid paiku. Eelmisel aastal avaneski tal Euroopa Liidu abiga võimalus viibida kõigis neljas vabariigis.

Näituse pealkirja "Kontinentaalne alateadvus" selgitab ta järgmiselt: mõiste "kontinentaalne" on seotud soome-ugri alade muljetavaldavate vahemaadega, "alateadvus" aga repressioonidega. "Represseeritud provintsid, riigid ja kontinendid kustutatakse mentaalselt maakaardilt. Topograafilisest seisukohast vaadatuna on need muutunud alateadvuseks".

Soome-ugri alade puhul näib Kreugeri arvates tõepoolest esinevat fenomen,

et teatud paikadel on teistsugune teadvuses seisund, kus aeg voolab tempos, mida ei ole võimalik konventsionaalselt seletada. "Kontinentaalne ala-teadvus ei kao kuhugi, kui näitus mai lõpus maha võetakse," leiab ta. "See ei tunnistaks mitte kunagi taolisi banaalseid ning asiseid ajapiire".

Koos Kreugeriga viibisid Udmurtias kunstnikud Mark Raidpere Eestist, Nina Roos Soomest, Darius Žiūra Leedust ja Sándor Bodó Ungarist (viimane ka Marimaal), kelle sealsetest muljetest mõjutatud töid saab näitusel näha, nagu ka eestlaste Eve Kase ja Signe Kivi ning süüria päritolu Ungarist elava Róza El-Hassani loomingut.

Näitus tutvustab ühtlasi silmapaistvaid isikuid soome-ugri lähiajaloo. Vavoži rajoonist Udmurtiast on Tal-

linnasse toodud kogu **Kuzebai Gerdi** (1898–1937), luuletaja, etnograafi ja õpetajamemoriaalmuuseum. Muuseumi töötajad viisid läbi ekskursioone kõigile huvilistele udmurdi keeles tõlkega eesti keelde ning vene keeles.

Näituse väljapaneksisaldab audiovisuaalset materjali mari luuletajast **Valentin Kolumbist** (1935–1974), tsitaate komi matemaatikult ja filosoofilt **Vassili Nalimovilt** (1910–1997) ning Mordvas sündinud skulptori **Stepan Erzja** (1876–1959) visuaalset biograafiat arhiivifotode näol.

Näitus esitleb ka **Lennart Meri** ja **Mark Soosaare** dokumentaalfilme ning telearhiivimaterjale Komi, Marimaa ja Udmurtia telejaamadelt Komi Gor, Mari El ja Moja Udmurtia. Näituse avamisel esitas Juri Kutšoran

(Lobanov) ühe oma mitmetest *performance*'idest, püüdes väljendada armastust tegevuses ja helis. Hiljem toimus Kumus veel kontsert, kus esinesid **Zoja Bernikova** Marimaalt ja **Nadežda Utkina** Udmurtiast.

Kunstnike reise ja näituse korraldamist toetas Euroopa Komisjoni "Kultuur 2000" programm, Eesti Vabariigi Kultuuriministerium, Hõimurahvaste Programm, Eesti Kultuurkapital, Leedu Instituut Vilniuses, FRAME Helsingis ja Ungari Instituut Tallinas.

Kuraator tänab ka Rahvusvahelist Erzja Fondi Moskvas intellektuaalse ja logistilise abi eest. Näitus toimub koostöös projektiga *Translate. Beyond Culture: The Politics of Translation*.

"Veelinnurahvas" jõudis Brüsselisse



Näitusel olid väljas suured portreefotod soomeugrilastest. Foto: Kadri Viires

Brüsselis Euroopa Parlamendis eksponeeriti veebruaris soome-ugri rahvaste teemalist näitust "Veelinnurahvas". Tegemist oli fotokollektsiooniga, mis on sündinud Kunstiakadeemia traditsiooniliste ekspeditsioonide käigus soome-ugri aladele ning samuti videoinstallatsiooniga erinevatest soome-ugri päritolu inimeste mõtetest.

Näituse ülespanekut korraldas sotsiaaldemokraadist Europarlamendi liige Katrin Saks. Avamisel osales ka Eesti Kunstiakadeemia rektor Signe Kivi, kelle sõnul on näituse avamine Brüsselis märk sellest, et Euroopa Liitu kuuluvad soome-ugri maad pööravad tähelepanu ka oma hõimlastele väljaspool ühendust.

Näituse avamine toimus soome-ugri kultuurikoostöö 70. aastapäeva tähistamise jätkuna. Katrin Saks sõnul ei teadnudki Soome ja Ungari kolleegid, et hõimukoostööl, mis vormistati Eesti-Ungari ja Eesti-Soome vaheliste lepingutega juba 1937. aastal, on nii pikk ajalugu.

"Siit ka kohustus seda uuel tasemel edasi viia, kasutades selleks nüüd juba ka Euroopa Liidu võimalusi. Siiani on koostöö tähendanud enamasti infomatsiooni vahetamist ja projektide koordineerimist, nüüd on aeg ka mõneks suuremaks ühisprojektiks, mis aitaks hõimurahvastel oma keelt ja kultuuri säilitada", lisas Saks.

Näituse avamisel ja sellele järgnenud vastuvõtul osales pea sada Europarlamendi liiget või töötajat, kes olid peamiselt pärit maadest, kus elab soome-ugri rahvaid (Eesti, Soome, Ungari ja Läti), ent oli ka lihtsalt antud teemast huvitatuid.

Detsembrikuusel Europarlamendi pleenaristungil hääletati Eesti-Soome-Ungari parlamendisaadikute initsiatiivil Euroopa Liidu eelarvesse sisse 2,5 miljonit eurot soome-ugri vähemustele Venemaal.

Jalutamata rajad

Saatesarja Boreaaliala saamisloost

Jaan J. Leppik
Boreaaliala saatejuht, Klassikaraadio

Kes nüüd päris täpselt mäletab, mis Klassikaraadio ja Fenno-Ugria Asutuse koostöona valminud saatesarja Boreaaliala ilmale sündimise esialgne ürgpõhjus olla võis. Sündmustel ja asjadel on loomuldasa kalduvus tekkida mingile kultuurkihile, mida saab kas teadlikult või alateadlikult ette valmistada või mis saab tekkinud olla ka täiesti metsikult. Aga alati mitmete asjaolude põimudes ja settides.

Kõige lihtsam oleks öelda, et *idee fixe* – ja sääl see oligi. Või siis pidi selle mõtte tekitama aastatepikkune seltsimine ugrimugri maestrote Jaak Proze ja Andres Heinapuuga? Kindlasti oli oma osa neilgi. Ent kui mu isa ei oleks 1980tel Taimõril ja Jamalil seigelnud, vaevalt oleks sarja autori lävepakk selline, kust vaadata kaugele sugulasrahvaste manu.

Nood reisisid elasin läbi mitmeid kordi – slaidiseeriaid ja isa jutustusi kuulates. Kusjuures iga kord, kui uus seltskond õhinal reisijutte kuulas, rõhutas isa ka uusi või seni selgitamata nüansse, mis värvisid neenetsite eluolu üpris koloriitseks. Ja poisikeselikust uudishimust tulenevalt jäid silma, kõrva ning sestap meelde eri aspektid.

Üks asi on lugeda mingi loodusrahva kohta raamatust või netist, teine asi vahtida otsa kellelegi, kes läbi elulise

kogemuse ja aiva isikliku vaatenurga alt asetab vestluslauale ainulaadse kogemuse ühe rahva eluolust. Just sellistest kogemustest ja vaatlemistest olen ikka soovinud läbi jalutada, sest need on pädevad ega ole mitte pelgalt kuiv



Jaan J. Leppik. Foto: erakogu

statistika. Viimane on pealegi tihti meelevaldne – eriti Venemaa infomüra taustal.

Kuna oma tööst ja elust lähtuvalt ei ole mul olnud võimalust osaleda ekspeditsioonidel metsa- ja tundrahvaste juurde nagu enamikult Boreaaliala kuulajatest, siis on sari olnud mulle külaliste hindamatul toel kogemuse

muste kogumiseks ning jalutamata radadel matkamiseks.

Saatesarja Boreaaliala saamise teiseks sambaks on kompida boreaalsete sugulasrahvaste ühisosi ja erinevusi. Eestlased on paiksed juba pikka aega ning sõltuvad kohalikust vegetatsioonist aastatuhandeid. Meie liikumised ei ripu põdrakarjadest või aasta-aegade vaheldumisest. Või kui – siis suvel maale ja sügisel linna tagasi.

Eestlased mitte-indoeuroopa rahvuseksena on pidanud elama indoeurooplaste keskel. Millised väärtushinnangud võisid olla Indo-Euroopa mõttelaadist puutumata soome-ugri rahval? Rahval, kes enne muistset Euroopaga lõimumist kandis pigem loodusrahva iseloomu ja säsi? Ainult võimalikult palju omi sugulasrahvaid vaadeldes võib kangastuda mingi ühisosa, mida saaks tunneta oma identiteedi lahutamatu osana.

Ekspeditsioone, hiromante ja ka muidu rännumehi jälgiv Fenno-Ugria Asutus on olnud saatesarja Boreaaliala asendamatu teabeallikas. Ilma sääsete inimeste teadmisteta oleks sari jäänud lahjaks ning vaevalt jõudnuks autor ulatuda nii värvikate külaliseni. On igasugu asutusi. Nood, mis sünnitavad ideid, kannavad ka meelt ja toetavat meelsust. Nautides iseolemist, ei tohi eales unustada sugulasi, kes seda teha ei saa. Saatesari Boreaaliala on seda olma meeldetuletavaks äratuskellaks.



Hetk salvestuselt. Studios on Jaan J. Leppik, Jaak Prozes ja Hendrik Relve. Foto: Klassikaraadio koduleht

Marimaal keeb ja podiseb

16.-19. aprillini toimub Joškar-Olas VIII Mari Rahva Kongress

Jaak Prozes
Fenno-Ugria Asutus

Taas on tulemas Mari Rahva Kongress, taas on püsti intriigid. Marid kohe oskavad. Pole olnud veel kongressi, mille eel poleks käinud aktiivset valitsusmeelsete ja opositsiooni lobitööd, süüdistusi on sadanud mõlemalt poolt.

Nagu ikka, on kongressi peakorraldajaks valitsus ning nagu ikka, ei meeldi see nõ rahvuslastele. Nii oli see ka 2000. aastal, mil osa kongressil valitud Ülemarilise Nõukogu (Mer Kangaš) liikmetest jäeti korraldamisest kõrvale ja valitsuse delegatsioon käis mõjutamas delegaatide valimist. Põhiliseks intriigiks oli Mari Nõukogu esimehe – onjoža – valimine, toona pa-

nustas valitsus Viktor Nikolajevile, kellele lubati ka palka ja töoruume.

Nikolajevi ja kongressiga läks aga pahasti, sest nagu maridele traditsiooniks, tegid nad panuse valele presidendikandidaadile. Võimule sai Markelov ning edasi juhtus nii, nagu seal maal ikka tavaks – Mari rahvusteatri direktorina töötanud esimees lasti ametist lahti, kaevati kohtusse ja peksti läbi.

Lisaks neile ebaseadmislikele algatas Mari valitsus alternatiivse Mari rahvuskongressi kokkukutsumise. Paraku pole viimane osutunud elujõuliseks ja seda kasutatatakse kõikvõimalike rohkem või vähem tobedate avalduste tegemiseks, näiteks nagu marisid puudutanud Europarlamendi resolu-

tsiooni hukkamõistmiseks või pronksõdur Aljoša küsimuse arutamiseks. Järgmisel kongressil 2004. aastal valiti onjožaks Vladimir Kozlov (Laid Šemjer), keda valitsus ei toetanud. Tüli järgnes taas tülile, käidi kohut ja tühistati valimistulemusi.

Kahju, et kongressi ettevalmistused kulgevad vastuolude saatel, sest üritus ise tuleb juubelihõnguline. Marid on üks vähestest Venemaa soomeugri rahvastest, kes korraldasid oma rahvuskongressid aastatel 1917–1918.

Kongressi põhiküsimuseks saab taas uue esimehe valimine ning taas tahab valitsus oma meest etteotsa. Kongressi lähevad valitud delegaatide kõrval jälgima ka kaks mari Eestist – Aleksei Aleksejev ja Valdimir Manohhin.



Mari rahva kongressi delegaatide valimine tekitas Joškar-Olas skandaali. Pildil valimiskonverentsi lõppfaas, kus enamik inimestest on saalist lahkunud. Foto: MariUver

Mari tähed ei pääse arvutisse

Vasli Nikolajev
MariUver

Mari internetikasutajad saatsid märtsis Bill Gatesile avaliku kirja, milles palusid Microsofti kauaaegsel juhul lülitada veel enne ametist lahkumist Windows'i standardpaketti viis mari tähte. Kirja kirjutamise mõtte peale tuli Mari Eli Raadio muusikatoimetaja Andrei Tšemõšev, kes haldab ka veebilehte marisong.ru, kus üleskutse

avaldatigi. See tekitas omakorda elavat vastukaja Venemaa meedias.

Mari kirjakeeled (mäemari ja niidumari) kasutavad kirillitsa tähestikku, kus on lisaks vene tähtedele olemas veel spetsiifilised mari tähed ä, ö, ý ja ülejäänud kaks tähte, mis on kirjas kollaažil. Nende tähtede arvutisse toksimine on maridele siiani olnud küllaltki tülikas.

Eestlastele on olukord tuttav, sest esimesed arvutid ei võimaldanud samuti trükkida selliseid tähti nagu ä, ü, õ, ž ja š.

Kuni Windows 95 loomiseni olid kasutusel nn kahekihilised šriftid, mille ülemine osa koosnes inglise tähtedest, alumine pool aga erinevatest lisamärkidest, sõltuvalt riigist ja keelest. Näiteks vene versioonis moodustasid

alumise poole kirillitsa tähed, kuid mari tähti nende seas polnud. Internetis on levinuim kahekihiline vene kodeering Windows 1251.

Unicode universaalne kodeering

Unicodestandardi kasutuselevõtmisel 1991. aastal muutus olukord kardinaalselt. Tekkisid mitmekihilised šrifid, kus oli ruumi paljudele märkidele – ladina tähestiku kõrval hõlmas see veel kirillitsat ja kõikvõimalikke eri keelte spetsiifilisi tähti, sealhulgas ka mari omasid. Unicode sümbolite tabel täieneb pidevalt.

Enne seda trükkis suurem osa mari arvutikasutajaid oma tekste isetehtud šriftide abil, kusjuures mari tähed asusid eri šriftides erinevatel kohtadel. Sellise teksti kuvamiseks teises arvutis on vajalik antud šrifti olemasolu. Kõige levinum taoline šrift on Mari-Time Roman.

Esa Antikoski lõi šriftide perekonna Uralic, kus šriftide ülemine pool vastab Windows 1251 kodeeringule ja soome-ugri keeltele vajalikel kirillitsa

tähtedel on Unicodi koodid. Nende šriftide miinuseks on aga see, et neis pole ladina tähestiku lisatähti, mis on vajalikud eesti-, soome- ja ungari keelsete tekstide kirjutamiseks.



Kollaaž: Vasli Nikolajev

Mõned inimesed on kasutanud ka järgmisi Unicodi šrifte, kus on mari tähed olemas: Arial Unicode MS, Code2000, MS Gothic ja MS Mincho. Nii isetehtud kui Unicode šriftide kasutamiseks tuleb klaviatuur eriprogrammi abil ümber häälestada.

Linux Microsofti alternatiivina

Hiljuti toimus Kaasanis nn mitte-vene netikasutajate kohtumine kompanii Linux Ink esindajatega. Praegu lõpetab Linux tatarikeelsete programmide väljatöötamist, pärast seda kaalub firma ka soome-ugri keelte kallale asumist.

Juhtum mari keelega tõi esile tõsise probleemi – paljude Venemaal elavate rahvaste keelte tarvis pole kohandatud isegi standardšrifte. Mõned sellised keeled on aga isegi rahvusvabariikide riigikeeled.

Vene telekanal NTV heitis mari tähtedest rääkides kivi Microsofti kapsa-aeda, kuid probleemi peaksid lahendamada eelkõige Mari Eli vabariigi võimud.

Ersad saavad omakeelse Vikipeedia

19. veebruaril tunnistas Vikipeedia rahvusvaheline keelekomisjon ersakeelse Vikipeedia loomise edukaks projektiks ning kinnitas juriidiliselt, et see vastab netientsüklopeediale seatud normidele.

Ersakeelse Vikipeedia loomise algatas möödunud aasta juulis venekeelse Vikipeedia üks arendajaid Andrei Surovikov. Temaga liitusid ameerika lingvist Jack Rueter, kes õpetab Soomes ersa keelt, Peterburi ajakirjanik Petrjan Andju ja Uljanovski insenerprogrammeerija Mihhail Steptsenko.

Ersakeelne vikipeedia on kahtlemata uusfenomenersalastemõttemaailmas. Varem on ersa keeles välja antud eepos (1994), morfoloogia (2000), teadusartiklite kogumik (2006) ja entsüklopeedia (2007). Antud väljaanded ei tegele mitte ainult ersa keelega, vaid ka keelekeskkonna loomisega, et suurendada selliste trükiste nagu lasteajakiri „Tšilisema“, kirjandusajakiri „Sjatko“, päevalehtede „Erzjan Pravda“ ja „Erzjan Mastor“ tiraaži ja levikut.

Mitmekesine trükitegevus tõestab rikkaliku kultuuripärandi olemasolu,

aga samal ajal pole olemasolev raamatukogu kättesaadav suuremale osale ersa keelt valdavatest inimestest. Viimase rahvaloenduse andmetel on ersa keele kõnelejate arv langenud poole miljonini. Lugejate vähesuse tõttu trükiti ersa entsüklopeediat vaid tuhat eksemplari. Ersa Vikipeedia võib seepärast kujuneda läbimurdeliseks.

Ersade traditsioonilised asualad on peamiselt Volga ääres. Lisaks Mordvale elavad ersad ka Baškortostanis, Tatarstanis, Tšuvaššias, Nižni Novgorodis, Orenburgis, Pensas, Samaaras, Saratovis ja Uljanovskis. Praeguses Mordva vabariigis elab vaevalt kolmandik ersadest. Nõukogude Liidu segaduste tõttu on ersad sattunud elama ka Kasahstani, Armeeniasse, Kaug-Itta, Ukrainasse ja Balti riikidesse.

Kuna ersa rahvas elab hajutatult gruppidega, on keeruline rakendada keele arendamiseks paberväljaannete trükimise poliitikat. Praegu on olemas neli ersakeelset väljaannet: Erzjan Mastor, Erzjan Jurnal, INFO RM ja Erzjan Pravda. Kuid Mordvas ilmuvad ersakeelsed trükised ei suuda hõlmata vabariigi piiridest väljas elavate ersade kogukondi. Siiani polnud ühtegi veebilehte, mis kataks kogu ersa keele lugejaskonna.

Vikipeedia loomisel on kõige tähtsam leida piisavalt aktiivseid kirjutajaid, toimetajaid ja tõlke. Kuna ersa kirja-keel on ikka veel muutumas, ei ole üllatus, et erinevad kirjakeelenormid omavahel võistlevad. Mõned kirjutused peavad kinni 1920-test aastatest pärit foneetilis-fonemaatilise kirja- viisist, väljaspool Mordvat elavate inimeste artiklid on aga peaaesjalikult kirjutatud keeles, mis on mõjutatud 1930-tel kasutusel olnud kirjanormidest.

Töö entsüklopeedia või sõnaraamatuga ei lõpe kunagi, eriti kui see käib elektroonilises vormis. Hetkel sisaldab ersa Vikipeedia 456 artiklit seitsmel erineval teemal: tervis, toit, usund, kombed, bioloogia, matemaatika ja reisimine. Tuleb loota, et rohkem ersa keelt kõnelevaid inimesi külastab ersakeelset vikipeediat ja osaleb suure entsüklopeedia loomisel, mis on kõigile avalik teadmiste allikas.

Töö entsüklopeedia või sõnaraamatuga ei lõpe kunagi, eriti kui see käib elektroonilises vormis. Hetkel sisaldab ersa Vikipeedia 456 artiklit seitsmel erineval teemal: tervis, toit, usund, kombed, bioloogia, matemaatika ja reisimine. Tuleb loota, et rohkem ersa keelt kõnelevaid inimesi külastab ersakeelset vikipeediat ja osaleb suure entsüklopeedia loomisel, mis on kõigile avalik teadmiste allikas.

Jack Rueteri artikli põhjal Fenno-Ugria Asutus vt ka <http://incubator.wikimedia.org/wiki/Wp/myo>

Samm edasi maride kodulootunnetuses

Juri Gordejev, Tartu ülikooli Narva kolledži geograafia õppejõud

Rahvusliku identiteedi määratlemise üheks faktoriks on oma rahva ajaloo tundmine. Rahva etnogeneesi ja asuala vaadeldakse komplekselt, sealjuures arvestatakse erinevaid ajaloo, arheoloogia, folkloori ja toponüümika alaseid uurimusi. Objektivsemat teavet rahva asuala kohta võib teada saada toponüümika kaudu – see teadus uurib geograafilisi nimetusi ehk toponüüme ning vaatleb geograafiliste objektide tekke, arengu ja funktsioneerimise seaduspärasid.

Idee luua kodukandi kaart marikeelsete kohanimedega tekkis mul juba toona, kui õppisin Tartu ülikoolis. Selle käis välja geograafia instituudi kartograafia õppejõud Raivo Aunap, kes on paljude Eesti geograafiliste kaartide kaasautor. Mõte sai teoks aga alles 15 aastat hiljem, kui kaardi loomiseks olid olemas kõik vajalikud tingimused: materjalid, teadmised ja arvutiprogrammid.

Allakirjutanu ning Tartu ülikooli doktorantide Vassili Petrovi ja Aleksandr Pustjakovi esitatud projekt sai 2007. aastal toetust Hõimurahvaste programmit.



Kaardi loomisel on kasutatud erinevaid teksti- ja graafilisi materjale, sealhulgas Mari Eli vabariigi toponüümika ja administratiivterritoriaaljaotuse alaseid raamatuid ja kaarte.

Loodud kaart on mõeldud eeskätt

geograafia õppevahendiks mari koolidele ning kodulooringidele. Sellest saavad kasu ka need, kes huvituvad kodukandi toponüümikast. Kaart kujutab endast vabariigi graafilist kujutist

suuruses 1,5 x 1 meetri ja kõik kohanimed on sellel marikeelses. Kaardil on peaaegu kõik Marimaa asulad ja teed, samuti ka jõed, järved, metsad ja sood. Kaardi juurde käib seletuskiri ja asulate nimekiri rajoonide kaupa.

Kaardi loomisel tekkisid sellised probleemid nagu eri allikates ära toodud toponüümiliste nimetuste erinevused, kirjallitsas puuduolevad mari spetsiifilised tähed, paari-kolme rajooni rahvastikutihedus ja mõnede geograafiliste terminite puudumine mari keeles.

Seda elektroonilist kaarti annab paljundada ja kasutada edaspidi erinevate temaatiliste kaartide loomisel. Tuleb märkida, et see on esimene kaart mari keeles, enne pole marikeelset geograafilisi kaarte loodud.

Mihkel Veske Kaasani aastad

Jaak Prozes
Fenno-Ugria Asutus

Tänavu möödub 165 aastat silmapaistva keeleteadlase, luuletaja ja ärkamisaja tegelase Mihkel Veske sünnist. Üldtuntud on tema rahvalikud laulud "Mingem üles mägedelle" ja "Kui kallist kodust läksin".

Mihkel Veske sündis Viljandimaal Vilimeeste külas 29. jaanuaril 1843. Ta oli esimene kõrgelt haritud eesti soost keeleteadlane, kes omandas 1872. aastal Leipzigi filosoofiadoktori kraadi. 1874.–1885. aastani oli ta Tartu Ülikoolis eesti keele lektor, seejärel viibis ta aasta Ungaris, kus omandas vist esimese eestlasena ülikõrge ungarise keele oskuse. Seejärel, 1886. aasta sügisest kuni surmani 1890. aastal oli ta soome-ugri keelte õppejõud Kaasani ülikoolis.

Kaasani huvitus Mihkel Veske volga keeltest, eriti mari keelest. Käsitledes mari keele hääldeküsimusi, tõi ta mari keelde "ö" tähe. Teadaolevalt polnud seda keegi enne teda teinud. Eesti keelde võttis ta aga mari keelest sõna *nulg*.

Veske kõige mahukam uurimus on samuti Kaasani kirjutatud: 1890. aastal nägi ilmavalgust "Slaavi-Soome kultuurisuhte keele andmetel", kus ta käsitles slaavi ja soome-ugri keelete laenusuhteid. See oli esimene sellelaadne uurimus fennougristikas.

Uurimuse eessõnas rõhutas Veske, et slaavi ja soome-ugri kultuurisuhte uurimiseks on vaja teada nende hõimude praeguseid ja endiseid asu alasid, tunda nende ajalugu, eluolu, kombestikku ja etnograafiat.

Selle kõige juurde juhatab meid tema sõnul keele sõnavara. Senised pinnapealsed sõnavõrdlused teda ei rahuldanud. Oma töös tõestas Veske väga veenvalt, et kogu Põhja-Venemaa on olnud soome-ugriline.

Mihkel Veske suri ootamatult 4. mail 1890 südamerabandusse. Surm tabas teda Kaasani oma õpilasele pooleliolevat teadustööd kirjeldades. Kahtlustati, kas tema surm oli ikka loomulik. Lahkamine näitas siiski, et süda oli tugevasti kahjustunud.

Veske maeti Kaasani luteri kalmistule, kuid tema põrm toodi hiljem Eesti Kirjameeste Seltsi esimehe Karl August Hermani palvekirja alusel Tartusse. Veske sängitati mulda 21. oktoobril 1890 Tartu ülikooli uuele kalmistule, teda oli ära saatmas tuhan-

deid inimesi. 1899. aastal püstitati sinna ausammas. Pärast Veske surma oli soome keelte õppetool kaua täitmata, enne kui asus ametisse taas eesti päritolu mees Nikolai Anderson, kes oli kuulsal folkloristi Walter Andersoni isa.

Teadaolevalt oli Mihkel Veske esimene eestlane, kes maridest Eesti ajakirjanduses või kirjanduses kirjutas. Ta tegi seda ajakirjas Oma Maa 1888. aasta 2. septembri 9. numbris pealkirja all "Uurimise reis Tscheremisside juure".

Lehelugejale ütles ta kohe alguses, et "küll sai ta rohkesti uudist näha ja kuulda".

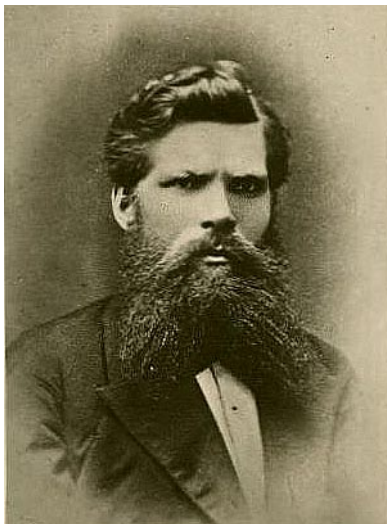
Kõigepelst sõitis ta Kozmodemjanskist Vjatka kubermangu mööda toredat metsa – "puud on siin pikad, sihvakad ja lopsakad". Tegemist oli põlismetsaga, mille võimsus Vesket imestama pani. Hiljem läbi mari küla sõites nägi ta üht metsatukka, mis marist voormehe ütluse järgi püha salu olnud. Veske tahtis seda kaema minna, aga voorimees ütles, et selliseid pühapaiku on veel küllalt ees ja ilma loata pole sinna paslik minna. Veske pilk aga ei saanud sellelt ära, sest see oli "just vana Eesti hiis... ennemuistne püha hiie mets.... seesama jah!"

Teises külas, mille nimi oli Lombenur (*nur* on eesti keeles nurm) peatuti selle pererahva juures, kellel samovar olnud. Siseneti ühte neljanurksesse hoonesse, mille nimi *kudo* ehk *kudõ* oli (eesti keeli koda ehk kodu), mis oli aga suurem ja puhtam kui enamik Eesti kodadest ehk suveköökidest.

Edasi kirjeldas tasuurematrahvakogunemist. Mari meestel oli seljas valge hame või särk, mille rinnaesine oli ilusavärvilise õmblusega ehitud, kust punane lõng ei puudunud. Enamasti olnud meestel task ees, nagu vanasti Viljandimaal oli. Vöök oli meestel ilus punutud pael, jalas viisud, mõnel saapad.

Naisterahval oli seljas pikk kodukootud, allapoole põlvi ulatuv hame. Selle rinnaesine, krae, käised ja alumine äär oli Veske kirjeldusel väga ilusasti lõngadega kirjuks ehitud. "Need õmblused tunnistavad Tscheremissi

naisterahva suurt osavust ja nende au kuulutama põlvest põlve". Rinna peal, kaelas ja pea peal olid naisterahval mitmesugused ilusad, osalt kallid ehted, kus rohkesti hõbedat küljes. Naistel oli üks kõrge, ülevalt lai mütsi moodi ehe peas, mille esine oli ehitud kui Tarvastu valla noorikute pearättil. Tütarlaster oli peas helmetega ehitud pael, mille ots lahtise juuste peal rippus.



Mihkel Veske. Foto: Tartu Ülikooli raamatukogu kogudest

"Seda peab ütlema, et see kõik on väga kaunis, kuid samas mõni teine ehe seda jälle rikub," nentis Veske. Nimelt oli naisterahvastel sääрте ümber mähitud paks must villane riie, mis polnud tema arust ilus. Samuti ei saanud Veske aru, kuidas mari naistel kümnete rublade väärtuses hõbedat kaelas oli, aga jalas kõige kehvemad viisud.

Mari naine olevat Veske arvates eht Eesti-Soome nägu, enamasti mustade juustega. "Mulle näitas aga, nagu oleksivad Eesti neiud ja noorikud ilusamad Tscheremisside omadest. Tscheremissi meesterahva kohta ma ei mõista midagi ütelda, näu ja keha moe poolest nagu Eesti mehedgi, aga meie Eesti meeste seas on enam tugevamaid, kerekamaid mehi kui Tscheremisslaste seas".

Edasi kirjeldas Veske maride paberossi-lemmust, siis torupillimängu ja külaliste kostitamist. Süüa oli maride juures saanud rikkalikult, suppi pakuti mari keelest *pad*-ist, eesti keeli siis pajast. Töösuhetest rääkides mainis Veske, et sulaseid talupoegadel polevat. Kõik

mehed olnud peremehed ja maaomanikud, maad olid nõõrikaupa külade vahel ära jaotatud. Enamasti tuli 8–12 tessatini mehe kohta (tessatin on 1,09 ha). Põllud olid viljarikkad, vili "päris Liivimaa moodi". Inimestest olnud näha, et nad on hästi toidetud. "Tscheremisslased elavad tubliste ehitatud, puhastes suitsuta elutubades. Mõisaid neil ei ole," märkis Veske.

Järgnevalt kirjeldas ta ühte püha salu, mis olevat piirkonnas üks tähtsamaid. "Marid olla ristitud, kuid ikka käidavat ka metsas." Veskele tundus, et marid ei tee õiget vahet metsas või kirikus käimise vahel, et jutt kandub vaid sellele, kas ristiga või ristita. Hiiede viisid marid ohvriande: leiba, vilja ja õlut.

Koos Ivan Smirnoviga (Veske õpilane, hilisem tuntud mari etnograaf) käisid nad koos pühas metsas, kus polnud kerge liikuda, ümber kukkunud puid polnud keegi koristanud, võsa keegi raiunud. Liiguti raskelt, lõpuks keset hiit oli natuke lagedam plats, seal oli pink, mille lähedal tulease. Veske jälgis pingil istudes teraselt seda teatavat ürgset loodusjõudu ja oleks veelgi istuma jäänud, kui Smirnov poleks teda hiie servast ära kutsunud (ilmselt Smirnovi suhe pühasse sallu oli midagi muud).

Samas pani Veske väga imeks, "et Vene Õigel usul on niipalju vägevust, et võiks ühel ainsal päeval kõik Tscheremissi hiied purustada, aga ta ei tarvita vägivalda, nagu seda mujal pool Euroopamaal on usu asjus tarvitataud; ta laseb rahvast ise risti usu tundmisele jõuda, püüab üksnes heaga oma misionääride läbi paganaid ristiustule äratada ja pöörata. Tõeste Austria Dunai jõe mail on Luteruse usul vähem vabadust kui siin Vene Volga jõe mail pagana usulistel!"

"Maridest suurem osa on ristitud, ristimata on vähesed. Aga ristitudki marid käivad metsas oma jumot ja teisi jumalaid palumas ning ohverdamas. Vene keelt räägivad ja sõbralikud on pea kõik marid, sõltumata usust," tõdes Veske.

Kaasanis töötatud aastate ja seal avaldatu eest sai Mihkel Veske 1889. aastal riiginõuniku auastme.

Ust-Luga sadamaehitus võib vadjalased hävitada

Üve Maloverjan
Fenno-Ugria Asutus

Ust-Lugasserajatava transiidisadama poolt lähtuv oht vadja küladele sai laiemal kõlapinna aasta algul, kui Vene keeleteadlased ja etnograafid saatsid võimudele pöördumised palvega kaitsta vadjalasi hävingu eest. Venemaa teaduste akadeemia keeleteaduse instituudi juhataja Viktor Vinogradovi allkirjaga kiri läks Venemaa majandusarengu ja kaubanduse ministerruumis ning Leningradi oblastivalitsusse ning see avaldati ka Internetis.

Ettevõtte Ust-Luga vastas pöördumisele pooltõdedega, kinnitades, et vadjalased elavad vaid Luutsa (Luu-ditsa, vn Lužitsõ) külas, mis ehituspiirkonnale ette ei jää ning pealegi polevat see rahvas üldse Venemaa väikerahvaste nimistusse kantud. "Suures osas on Ust-Luga ümber tekkinud käre võitlus staatuse eest," teatas firma tütarettevõtte PortZilStroi ehitusdirektor Nikolai Ijevlev.

Ent umbes 30 allesjäänud vadjalast, keda Venemaa pole tõesti väikerahva staatusega õnnistanud, elavad Lauga jõe suudmes peale Luutsa küla veel Liivtsüläs (vn Peski) ning Jögõperäs (vn Krakolje). Viimane koht asub aga täpselt sadama juurde ehitatava linna keskmes.

Nüüdseks on ehitusfirma lubanud vadjalaste majad Jögõperässe alles jätta ning kogu linnaehituses vadja ja isuri rahvuslikku stiili säilitada, kuigi esialgsete plaanide järgi oli kavas "mo-



raalselt vananenud ehitised lammutada". Jögõperässe on kavas rajada miljoni ruutmeetri ulatuses elamispiinda sadama töötajatele, mis on mõeldud umbes 70 tuhande inimese majutamiseks.

Professor Vinogradov tegi oma pöördumises Venemaa majandusarengu ja kaubanduse ministrile ettepaneku luua nende külade ümber kaitseala ja kinnitas, et Venemaa teaduste akadeemia on valmis selleks igakülgset abi osutama.

le grammatika pani ta kokku veel enne seda, Väiküla kooli õpetajana töötades. Ta pakkus oma 1922. aastal koostatud tööd aasta hiljem avaldamiseks Emakeele seltsile, kuid siis kokkuleppele ei jõutud ning käsikiri osteti alles 1937. aastal autori vennalt.

Kuigi teose nimi oli algselt „Esimene vadja keele grammatika“ (Эсимейн’ ваддя чээлэ грамаатикк), on enne (1856) ilmunud August Ahlqvisti samalaadne raamat ning hiljem (1948) avaldas oma vadja keele grammatika ka Paul Ariste. Kui need kaks teost on

Ta meenutas, et Venemaa põliste väikerahvaste hulka kuuluvad vadjalased on Leningradi oblasti vanimad elanikud ja vadja keel on arvatud Venemaa keelte punasesse raamatusse.

“Vadja keelerääkijate ümberasustamine nende traditsioonilistest elupaikadest toob endaga vältimatult kaasa keele surma,” möönis keeleteadlane.

Leningradi oblastivalitsusele saadetud kirjas selgitas professor liiksaks, et II Maailmasõja aegsete ümberasustamiste ning stalinliku poliitika tagajärjel vähenes vadjalaste arv sadu kordi. Kui sõja eel oli vadja keele rääkijaid umbes 700, siis nüüdseks on alles jäänud vaid 30 hinge.

Jögõperä ja Luutsa elanikud on viimastel aastatel tublisti panustanud rahvusliku kultuuri arendamisse. Jögõperäs õpitakse koolis vadja keelt ja seal tegutseb laste rahvakunstirühm "Linnud", mis on osalenud ka rahvusvahelistel festivalidel. Luutsa külas tegutseb vadja muuseum ja seal toimub igal suvel suur rahvapidu.

Venemaa ehitab Soome lahte suure sadama eeskätt transiidi möödajuhtimiseks Eestist ja teistest Balti riikidest. 2025. aastaks loodavad sadama rajajad töödelda Ust-Lugas 120 miljonit tonni kaupu. Samaks ajaks on kavas lõpetada ka 70 tuhandelise elanikkonnaga linna ehitamine.

Eestis ilmus Tsvetkovi vadja keele grammatika

Eesti Keele Instituut andis välja vadja haritlase Dmitri Tsvetkovi (1890-1930) poolt 1922. aastal koostatud vadja keele grammatika raamatu.

Pea sajandiks käsikirja jäänud teos ilmus paralleelselt eesti ja vene keeles. Selle koostas ja toimetas eesti keeleteadlane Jüri Viikberg. Käsikiri otsustati avaldada vadja keele alaste uurimuste vähesuse tõttu.

Jögõperä külast pärit vadjalane Dmitri Tsvetkov õppis Tartus soome-ugri ja slaavi filoloogiat, kuid oma vadja kee-

keskendunud pigem läänevadja Kattila murrakule, siis Tsvetkov kajastab enda kodukoha – Jögõperä – keelt.

Raamatu valmimisele andsid oma panuse ka Eesti Keele Instituudi töötajad Ada Ambus ja Silja Grünberg ning Asta Õim ja Helmi Neetar. Raamatu trükikulud kattis Rootsisis elav insener Kaljo Käärrik, kes soovis sel viisil väljendada oma sümpaatiat vadja rahva vastu.

Fenno-Ugria Asutus

Liivlaste liit tähistas 85. aastapäeva

Mihkel Volt
Fenno-Ugria Asutus

Livõd Ìt (Liivlaste Liit) tähistas oma 85. aastapäeva 5. aprillil aktusega Riias Läti Seltsi majas.

Sõpru ja õnnitlejaid võõrustas selle tähtpäeva puhul Liivlaste Liidu esimees Aldis Ermanbriks. Kontserdi andsid kolm liivlaste naisansamblit ja Läti politsei orkester.

Liivi aktiviste tunnustas Läti integratsiooniminister Oskars Kastēns. Folklorist ja poliitik Dainis Stalts tänas filoloog Tõnu Karmat pikaajalise tegevuse eest liivi asja ajamisel, Liivlaste Liidu noored väljendasid tänu professor Tiit-Rein Viitsole liivi keele heaks tehtu eest.

Tervitussõnavõttudega esinesid Ungari suursaadik István Mohácsi ja Leedu suursaadik Antanas Vinkus,

Soome suursaatkonna esindaja edastas suursaadik Pekka Wuoristo tervituse. Eestist käisid Liivlaste Liitu õnnitlemas Fenno-Ugria Asutuse juhatuse liige Viia-Kadi Raudalainen ja direktor Mihkel Volt.

2. aprillil 1923. aastal asutatud *Livõd Ìt* on olnud eestlaste lähima sugulasrahva kultuuriliseks sidustajaks, liivi keele hoidjaks ja ühiskondliku elu edendajaks.

Tulevased sündmused

APRILL

16. IV Tallinn (Eesti). Hõimuklubis Ersa keele päeva tähistamine. Natalia Konstantinova-Ermakova: "Siin- ja sealpoosus ersa rahvatraditsioonis". Info: Eha Viluoja, tel 6 449 270, eha.viluoja@fennougria.ee

16.-17. IV Väike-Maarja (Eesti). Konverents "Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa", pühendatud Ferdinand Johann Wiedemanni keeleuuhinna asutamise 20. aastapäevale. Aadress: Väike-Maarja, Pikk 2. Info: Merike Tammus, tel 372 0910, vm-gym@v-maarja.ee

16.-19. IV Joškar Ola (Marimaa). VIII Mari Rahva Kongress. Korraldaja: Mari Vabariigi kultuuriministeerium.

17. IV Tartu (Eesti). Ersa keele päeva raames näitab Indrek Särk filmimaterjali, mis on üles võetud 2007. aastal Mordvas toimunud ersade palvepäeval ja Saranskis toimunud soome-ugri kultuurifestivalil. Info: Indrek Särk, 5121190

17. IV Helsingi (Soome). M.A. Castreni seltsi aastaosoolek kell 18.00 (Mariankatu 7A, V korrus). Esitletakse ka Timo Kumpula (Joensuu ülikool) uurimust "Gaasitööstuse mõjud Jamali neenetsite põhjapõtrade kasvatuses". Info: Marja Lappalainen, tel +358 (0)9 6222784, www.helsinki.fi/jarj/macastren

18. IV Helsingi (Soome). Soome-ugri seltsi ettekandekoosolek kell 19.00 (Kirkkokatu 6, saal 104). Veli-Pekka Lehtola (Oulu ülikool) ettekanne saamidest. Info: Paula Kokkonen, paula.kokkonen@helsinki.fi, www.sgr.fi

23.-24. IV Tartu (Eesti). Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents toimub 23. IV Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas, Kuperjanovi 9 ja 24. IV Eesti Kirjandusmuuseumis, Vanemuise 42. Info: Marleen Nõmmela, marleen.nommela@erm.ee

25.-26. IV Mooste mõis (Põlvamaa, Eesti). IX Eesti Rahvamuusikatöötlaste festival. Info: Ülle Põdekrat, tel 5087825, folkfest@polvamaa.ee

26. IV Narva (Eesti). Mari Sangari Päev Eesti Seltsi majas (Peetri plats 5). Info: Jaak Prozes, jaak.prozes@fennougria.ee

MAI

01. V Ižkar (Udmurdimaa). Udmurdi keeleõppe suvekursusele registreerumise tähtaeg. Suvekursus toimub 10.07.-30.07.2008. Info: Dmitri Jefremov, tel +7 3412 916170, dmitjef@udm.ru

14.-18. V Helsingi (Soome). XXIV soome-ugri tudengite konverents IFUSCO. Korraldajad: Helsingi Ülikooli üliõpilaskonna hõimutoimkond (HYY) ja Sukukansojen ystävät ry. Info: ifusco2008@ifusco.info, www.ifusco.info

17.-31. V Tallinn (Eesti). Soome-ugri ajakirjanike praktika Eesti ajakirjandusväljaannetes. Info: Üve Maloverjan, tel 5098891, yve.maloverjan@fennougria.ee

16. V Helsingi (Soome). Soome-ugri seltsi ettekandekoosolek kell 19.00 (Kirkkokatu 6, saal 104) Eira Söderholmi (Tromso ülikool) ettekanne kainu keelest. Info: Paula Kokkonen, paula.kokkonen@helsinki.fi, www.sgr.fi

20.-22. V Ižkar (Udmurdimaa). Rahvusvaheline konverents "Venemaa ja Udmurtia: ajalugu ja tänapäev". Info: tel/fax +7 3412 255 088, zabreb72@izh.com

23.-25. V Tartu (Eesti). Soome-ugri ajakirjanike seminar Tartus. Info: Andres Heinapuu, tel 56954740, ahpoo@ut.ee

23.-24. V Vaasa (Soome). 35. Soome lingvistikonverents. Info: lipas.uwasa.fi/kielitieteenpaivat/

29.V-01.VI Tartu (Eesti). Rahvusvaheline konverents "Cognitive and Functional Perspectives on Dynamic Tendencies in Languages". Info: www.fl.ut.ee/ktttdk/ecla

31. V Võru (Eesti). Esimene võrukeelne laulupidu "Uma Pido". Info: Triinu Ojar, tel 53322153, triinu.ojar@wi.werro.ee

JUUNI

08-10. VI Suomenlinna (Helsingi, Soome). Soome-Venemaa kodanike foorum (Finrosforum 2008). Teemad: Rahvussuhted, natsionalism ja ksenofoobia riikliku poliitika tasandil ja ühiskonnas. Info: Kerkko Paananen, kerkko@paananen.fi

28.-30. VI Hantõ-Mansiisk (Handi-Mansimaa). Soome-ugri rahvaste V maailmakongress. Soome-ugri rahvaste festival "Jugra - 2008". Info: Fenno-Ugria Asutus, info@fennougria.ee

JUULI

02.-06. VI Ižemski rajoon (Komimaa). Venemaa soome-ugri fotokorrespondentide II loominguline seminar. Info: +7 8212 440340, 244937, fucult@rambler.ru, www.finnougoria.ru

04. VI Tšumbõlati mägi (Kirovi oblast, Venemaa). Maride üldrahvalik palvus.

10.-30. VII Ižkar (Udmurdimaa). Udmurdi keele suvekursus. Korraldaja: Udmurdi Riikliku Ülikooli üdmurdi filoloogia osakond. Kontakt: Dmitri Jefremov, finnugor@udm.ru, dmitjef@mail.ru, tel +7 3412 916170

30.VII -3.VIII Perm (Komimaa). III rahvusvaheline etnofutufestival KAMWA. Info: Natalja Sostina, sostina@mail.ru

AUGUST

7.-9. VIII Savonlinna (Soome). Soome-Karjala-Vene nädalavahetus ja balletifestival Olavinlinna kindluses.

Väljaandja: MTÜ Fenno-Ugria Asutus
Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn, Eesti
Telefon/faks: +372 644 9270
info@fennougria.ee, www.fennougria.ee

Toimetus: Üve Maloverjan, Mihkel Volt, Jaak Prozes,
Eha Viluoja, Siiri Ries